

مشارکت‌های مردمی در مدیریت منابع آب (سنت و نوگرایی)^۱

دکتر علیرضا سپاس خواه^۲

جلسه سخنرانی «مشارکت‌های مردمی در مدیریت منابع آب (سنت و نوگرایی)» در تاریخ ۲۸ مهرماه ۱۴۰۰ به همت شاخه آبیاری گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم و توسط آقای دکتر محمدحسین پاپلی‌یزدی استاد دانشگاه تربیت مدرس و با حضور جناب آقای دکتر عباس شریفی تهرانی رئیس گروه علوم کشاورزی، دکتر علیرضا سپاسخواه رئیس شاخه آبیاری و دبیر جلسه و جناب آقای دکتر شاهی مشاور ریاست فرهنگستان علوم و بیش از ۵۰ نفر از استادان، پژوهشگران از دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در تالار اجتماعات فرهنگستان علوم برگزار شد.

با توجه به منابع بسیار محدود و مقدار اندک آب که اساسی‌ترین دارایی طبیعی کشور محسوب می‌شود چنانچه بهره‌برداری از آن در تعامل با شرایط اقلیمی و محیط زیست نباشد صدماتی به کشور وارد خواهد آمد که اگر نتوان گفت جبران‌ناپذیر است، ترمیم زبان‌های ناشی از آن پر هزینه و مستلزم صرف زمان بسیار طولانی خواهد بود. این در حالی است که این ثروت طبیعی طی سال‌های اخیر تا حد زیادی مورد هجمه قرار گرفته است که عملاً می‌توان گفت در بخش آب‌های زیرزمینی آن به زوال انجامیده است. در حال حاضر دو نهاد وزارت جهاد کشاورزی و نیرو متولیان نگهداشت و حفاظت از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی کشور می‌باشند اما فعالیت‌ها و برنامه‌های اجرایی آنها نه تنها عملاً موفقیت‌آمیز نبوده است که خود نیز با اجرای سیاست‌های غیر علمی در زوال منابع آبی نقش داشته است. فرهنگستان علوم برای پرداختن به این موضوع به کرات جلسات هم‌اندیشی را با مشارکت صاحب نظران برگزار کرده و طی بیانیه‌هایی هشدارهای لازم را داده است. چنین بنظر می‌رسد که حفاظت از منابع آب بدون مشارکت‌های عمومی و بخصوص ذینفعان به نتیجه نخواهد رسید و این نتیجه زمانی حاصل خواهد شد که برنامه‌های آن بر اساس اصول علمی طراحی و اجرا شود. در این راستا به همت شاخه آبیاری گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جلسه سخنرانی در تاریخ بیست و هشتم مهرماه هزار چهارصد در فضای اسکای روم ترتیب داده شد که در آن آقای دکتر محمدحسین پاپلی‌یزدی استاد دانشگاه تربیت مدرس نظرات خود را در این زمینه تحت عنوان «مشارکت‌های مردمی در مدیریت منابع آب» ابراز داشتند. در این جلسه سخنرانی شماری از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و سازمان‌های پژوهشی و نیز متخصصان آبیاری و مدیران آب کشور بصورت برخط شرکت داشتند.

در ابتدای جلسه آقای دکتر عباس شریفی تهرانی رئیس گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم ضمن خوش‌آمدگویی به شرکت‌کنندگان با ارائه بیاناتی جلسه را افتتاح و سپس رئیس شاخه آبیاری فرهنگستان علوم و دبیر علمی جلسه (آقای دکتر علیرضا سپاسخواه) درباره اهمیت موضوع جلسه سخنانی ایراد کردند و نیز سوابق فعالیت‌های علمی سخنران جلسه را به استحضار شرکت‌کنندگان رساندند. بعد از آن سخنران جلسه آقای دکتر محمدحسین پاپلی‌یزدی استاد دانشگاه تربیت مدرس سخنرانی خود را آغاز و مطالب تخصصی مبسوطی در مورد مشارکت‌های مردمی در مدیریت منابع

۱- برگرفته از نشست هم‌اندیشی که در تاریخ ۱۴۰۰/۷/۲۸ در گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم ج.ا. ایران برگزار شده است.

۲- عضو پیوسته گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم ج.ا. ایران و استاد دانشگاه شیراز.

(سنت و نوگرایی) ارائه کردند. پس از پایان سخنرانی‌ها، سوال‌ها و اظهارنظرهای حاضران مطرح و موضوع‌های مختلف مورد بحث قرار گرفت که جمع‌بندی نظرهای مطرح شده در سخنرانی و بحث‌های متعاقب آن، به شرح زیر می‌باشد.

- ۱- تلفیق دانش قدیم و جدید در امور مشارکت مردمی ضروری است.
 - ۲- لازم است مردم در تدوین قوانین و نحوه مدیریت منابع آب دخالت داشته باشند و نظرات آنان ملحوظ گردد.
 - ۳- مشارکت مردمی در سرمایه‌گذاری برای تأمین آب یک ضرورت است که می‌تواند از طریق وقف، مجمع خیران آب و نظایر آن صورت گیرد.
 - ۴- مدل‌های مشارکت مردمی به شرایط محیطی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در نقاط مختلف کشور بستگی دارد که بایستی مد نظر قرار گیرد.
 - ۵- در تنظیم قوانین مربوط به مشارکت مردمی، بایستی از پایین به بالا عمل شود.
 - ۶- لازم است در امور مدیریت منابع آب سهم تصدی‌گری دولتی در جهت واگذاری آن به مردم کاهش یابد.
 - ۷- آموزش مردم (کشاورزان) برای مشارکت مردمی در مدیریت منابع آب پیگیری و اجرایی شود.
 - ۸- اجرای فناوری‌های جدید تأمین منابع آب (سد، شبکه‌های توزیع و تعادل بخشی آب زیرزمینی) در مورد منابع آب بایستی با برنامه مشارکت مردمی تلفیق شود.
 - ۹- تغییر رویکرد قوانین مدیریت منابع آب، از «دولت محور» بودن به «مردم محور بودن» ضروری است.
 - ۱۰- سرمایه اجتماعی یا ارتقاء سرمایه اجتماعی (به معنی پذیرش مشارکت مردمی) بایستی فراهم باشد تا مشارکت مردمی قابل اجرا باشد.
 - ۱۱- مشارکت در امر مدیریت منابع آب توسط بخشهای ذیربط مانند وزارت تعاون، سازمان محیط زیست، وزارت نیرو و وزارت جهاد کشاورزی و شرکت مدیریت منابع آب الزامی است.
- باید توجه داشت که معمولاً در موضوع مشارکت‌های مردمی عمدتاً نوک پیکان به سمت مردم عادی یعنی کشاورزان و بهره‌برداران بخش کشاورزی و یا شهروندان، جهت‌دهی می‌شود. این در حالی است که دستگاه‌های دولتی، وزارتخانه‌ها و نهادهای برنامه‌ریز و سیاستگذاران کشور، کمترین مشارکت را دارند به عنوان مثال در رابطه با مدیریت منابع آب در کشور، دستگاه‌های متولی و دخیل در موضوع، مانند شرکت مدیریت منابع آب وزارت نیرو، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت تعاون، سازمان حفاظت محیط زیست، دستگاه قضایی کمترین مشارکت را دارند. در صورتی که قبل از آنکه مردم عادی و کشاورزان مشارکت داشته باشند لازم است این امر در سطح کلان در بین دستگاه‌های متولی، مورد توجه قرار گیرد. نکته دیگر در مورد جلب مشارکت مردمی در مدیریت منابع آب، «سرمایه اجتماعی» است. زیرا مطالعات نشان داده که جلب مشارکت در جوامعی امکان‌پذیر است که قبل از آن در آن جامعه میزان سرمایه اجتماعی به یک آستانه مطلوب و قابل قبول رسیده باشد. علاوه بر این لازم است به این نکته نیز توجه گردد که مشارکت‌های مردمی در مدیریت منابع آب باید بر پایه اصول علمی انجام شود زیرا مشارکت نوعی رفتار اجتماعی است و باید با سازه‌های ویژه خود طراحی و اجرا گردد. علاوه بر آن در اجرای برنامه‌های مشارکت مردمی به انتقال دانش بومی توجه و از آن برای حصول بازده بیشتر استفاده گردد.
- در پایان شرکت کنندگان از مسئولان فرهنگستان علوم جهت برگزاری این نشست تشکر و قدردانی نمودند.